

АНАЛИЗИРАНЕ НА ЖИЗНЕНАТА ДЕЙНОСТ В КОНТЕКСТА НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ПОДХОДИ И ПРИНЦИПИ

“Диктатурата” на икономическата природа на социалния живот е предмет на редица изследвания на проф. д-р ик. н. Д. Филипov от недалечното минало. Достатъчно е само да споменем монографичните разработки “За нацията”, “Българската нация”, “Култура и съвременност”, “Медийната революция”, “Маркс и съвременността”, “Славянският свят”, за да се добие представа за широкото амплуа на авторските търсения.

Една от насоките на фокусиране на усилията на проф. Филипov в последната му книга е *идентификацията на икономическата природа на живота във всички нейни страни и опосредствания*. Еуфорията около паричната форма като израз на всеобщността на житейските дейности е социалната гравитация, която корозира съзнанието и начина на мислене на мнозина теоретици и политици. Нещо повече - този момент ерозира в редица отрицателни процеси, намиращи проява в антихуманизма, тоталния комерсиализъм, надценяване на пазарните връзки пред идеалите и поривите за красота в творчеството на труда и др. Ако животът е океан, авторът, първо, търси в него своя рецепта за мястото и ролята на икономическия му пласт, икономическия компонент на цялостната жизнена дейност и нейната съвременна концептуална рамка; второ, запълва информационния дефицит, породен от недостатъчно пълното обхващане на гравитационните сили на прогреса; трето, елиминира подценяването на икономическите подходи и принципи във функционирането на жизнената дейност на обществото и поставянето на творческия процес в услуга на идеологии и политики и др.

Теоретичният продукт в анализиранието на социалния живот в неговата цялостност в контекста на икономическите подходи и принципи формира авторовата концепция за социалната икономия. Тя е *своеобразно разширяване и задълбочаване на политикономическия подход в трансформирането и развитието на политическата икономия в социална икономия, в икономическа теория на живота*.

Цялостната идея за разкрепостяване на икономическата теория е изложена в три раздела и седемнадесет глави.

Първият раздел “Методологията” е посветен на предмета и метода на икономическата теория; на главното в социалната система (цивилизационен модел, страни, закони и др.) и на кризата в съвременната

* *Димитър Филипov*. Социална икономия. Икономическа теория на живота. Варна, УИ “Черноризец Храбър”, 2003, 344 с.

икономическа теория като следствие от изменените социални условия.

Вторият раздел "Градивните сили на живота" съдържа три глави, в които е представена много сполучливо сърцевината на замисъла на автора: "Способностите на човека", "Социалните сили" и "Природните сили и тяхното усвояване".

Третият раздел "Икономически основи на живота" отразява виждането на проф. Филипков за: жизнената дейност и нейните икономически измерения; общественото производство и фазите му в потребностите, потреблението и интересите; отношенията на собственост; труда, науката и технологиите. Като обобщение на икономическото в природата на социалния живот са анализите на общественото богатство и формите на неговото проявление, икономическото и социалното в разпределителните отношения, размяната (в т.ч. и пазара) и парите.

В тази последователност авторът доказва *триумфа на интегритета в живота* и утвърждаването на синергичността на цялостното функциониране на възпроизводствения организъм.

Концептуална система

Авторовото търсене е насочено към изследването на *предмета на икономическата теория през призмата на човека в контекста на универсалността на неговата жизнена дейност*, в общност на негативизма от доминиране на икономиката на капитала и социалния позитивизъм на икономиката на обществото, на нейната цялостна жизнеутвърждаваща човешкото благополучие дейност. Това е съвременният общоцивилизационен ракурс на създаване на приложно икономическо знание, обслужващо единствено прогреса и неподменящо науката с политическа целесъобразност. Нещо повече, проф. Филипков намира, че е крайно време икономическата теория да се превърне от наука за индустриалното производство в наука за икономическите основи на живота (с. 174), в социална икономия.

На този фон могат да се обобщят следните *конституиращи авторови решения*, насочени към търсене на формулата за обща и единна теория на икономическите аспекти на живота:

1. *Развитието на способностите* на човека се посочва като главна сила на фона на социалния простор на капиталовите отношения, доколкото последните съдействат за тяхното реализиране като съвкупен обществен фактор. Нещо повече, способностите се анализират като "...всеобща и фундаментална цел на развитието на икономиката (с. 23).

2. Безусловно се *отхвърля идеята за икономическия редукионизъм* и се разширява предметът на икономическата наука до 4 съставки

(с. 22): производство във всички негови форми; формите на жизнената дейност извън производството; силите и факторите, които въздействат върху общественото производство и развитието на човека; крайните резултати в съответствие с целите за задоволяване на потребностите. В този смисъл икономическите белези са универсални и присъщи на всяко производство, но е налице “взаимно проникване и преплитане на дейностите, без да се изменя първоначалната им природа” (с. 32), превръщането на духовната сфера от периферия в доминанта на икономическата теория (с. 56).

На този фон авторът обобщава тоталното историческо разнообразие и конкретност на икономическата проблематика до пет момента (с. 26): предмет, метод и цивилизационно-формационна определеност на обществото; градивни сили на живота; икономически основи на живота; капиталистическа система и социалистическа система.

3. Новото концептуално разбиране на икономическата действителност е анализирано чрез *едновременното и съгласувано функциониране на природа, общество и индивид* в съответните форми на жизнената дейност и присъщите им четири социални пласта: собственост, власт, класи и религия. Това са силите на живота, които проф. Филипов изследва в познавателен, исторически, настоящ и бъдещ план. В цялостното проучване е прокарана идеята за надценяването на икономическите фактори на възпроизводството на общественото богатство и подценяването на неикономическите му сили. Обратно, авторът доказва по безспорен начин, че развитието на първите е достигнало своя предел и по-нататъшното нарастване на богатството е функция на науката и технологиите, образovanieto, културата, управлението и др.

Нещо повече, като поставя на трона на *великите форми на историята познанието, труда и природата*, проф. Филипов търси активатора на тяхното функциониране и го открива в развитието на способностите на човека и обществото. Последното той определя като *основен исторически закон* (с. 87). В съответствие с него за *основен социален въпрос* се извежда съществуването и развитието на обществото на основата на справедливото разпределение на богатата, което е същевременно и човешко измерение на прогреса.

4. Авторът извежда три езика на човека за: общуване, изкуство и познание. Той аргументира последователно *необходимостта от*: научна грамотност на съвременния индивид (с. 145); социалност в неговото съществуване (с. 146); приложимост на познанието (с. 147) и активно развитие на прогреса на основата на жизнената дейност - образование, наука, култура и потребности (с. 174). По такъв начин клетките на социалния живот са изследвани в контекста на развитието на човека и обществото, като смисъл на живота.

В друг ракурс това е само форма на проявление на *социалния синтез, на единството между материалното и духовното, на условната обособеност на елементите на жизнената дейност и тяхното абсолютно единство*. Авторът категорично отстоява тезата за размиването на границите между елементите на обществения организъм, намиращо израз в социалния синтез (с. 192), в навлизането на икономическото в социалната и културната сфери (211). В същото време полифункционалността на икономическата теория е намерила аргументирана защита в цялостното изследване в два аспекта. Първият - като използване на икономическите подходи и средства в останалите сфери на социалния живот, при отчитане на тяхната генетична природа, вторият - като цел и функция на неикономическите фактори да създават градивните сили на живота, на производителните сили на човека и обществото. В общия контекст внимателно са анализирани икономическите форми на проявление и в дозиран вид е определено тяхното присъствие като съответстващо на собствената природа или като модифициращо външно влияние.

5. В книгата е открито релефно защитаваната теза за методологията на научното знание, изградена на принципа на всеобщността на живота и жизнената дейност. Автор насочва усилията си не към генериране на конкретно знание за приемите на стандартния анализ, а към *задълбочаване на неговия методологически инструментариум*. Така в проучването са интерпретирани възможностите подходи за анализ на съвременното функциониране на живота в национален и глобален план, за създаването на съвременните форми на богатство не само в прословутата им стойностна, но преди всичко в тяхната духовно-естетическа, способностна и ценностна форма (с. 284-285). Заложената формула "умереност в интерпретациите на стойностните оценки и приоритет в качествените показатели" е зов за ролята на човека и неговите градивни сили като условие и цел на прогреса.

6. В монографията като доказателство за сложността на процеса на отразяването на действителността по интересен и много полезен начин се *интерпретират широк кръг от въпроси* като тези за: разграничаване на идеологическите мотиви от действително научните подбуди и методи за анализ (с. 15); кризата на съвременната икономическа теория и необходимостта от "нова икономика" (с. 57, 110-112); въвеждането на количествено-качествен подход и качествени показатели в икономическата теория (с. 60); характера на съвременната цивилизационна трансформация и неизбежността на нейния анализ от позициите на икономическата теория и цялостната планетарна жизнена дейност (с. 68); релацията "материално-идеално" и историческата практика (с. 79-80); дисбаланса между природните и обществените науки (с. 97); новите

явления и процеси на настоящия век (с. 100-102); включването на обществените способности в предмета на икономиката (с. 128); интерпретацията на природата като социална сила (с. 137); изследване на формулата на живота (с. 184-185); съвременната атрофия на потреблението (с. 216-218); модела на рационално потребление (с. 222); резултатите от подценяването на потребностите, потреблението и интересите в икономическите изследвания (с. 218-220, 227); разширителното тълкуване на труда (с. 249); единството на науките и техния продукт -познанието (с. 267); разширяването на обекта на общественото богатство с труда и способностите (с. 284); ценността като елемент на богатството (с. 284-285); размяната като вид социален метаболизъм (с. 310) и др.

Критичният елемент в и за изследването

Претенциите на автора за създаване на изследване, изградено в духа на "новата икономика", не могат да бъдат пълни, ако не се преосмисли критично направеното до момента.

В досегашните анализи съществуват решения, които страдат от непълнота, методологически порок, едностранчивост и закостенялост, практически абсурди и др. В този смисъл авторът привежда редица интересни и конструктивни по отношение на целта на своето изследване *критични постановки*, в т. ч. и върху Марксовото наследство: отричането на микроикономиката като елемент на общата икономическа теория (с. 9); недостатъците в Марксовия метод на икономическо познание - абсолютизирането на материалното производство, на производствените отношения, на класовите отношения, на превръщането на икономическото от средство в самоцел (с. 48-49); учението на К. Маркс за базата и надстройката (с. 64); ограничеността на теориите за потребностите (с. 65); тезата за съответствие между производствените отношения и производителните сили (с. 204); ясно демонстрирания автором nihilism по отношение на демокрацията като теория и реализация (с. 239); прецизността в измерването на brutния вътрешен продукт (с. 290) и др.

По рецензираната книга могат да се отправят и редица *бележки по-общ характер*: тезата за отричане на микроикономиката като елемент на общата икономическа теория е уязвима - във фирмата и домакинствата икономическите отношения получават своята портретна идиограма: те се конкретизират, модифицират, специфицират, като по този начин общата теория не се свежда само до универсални твърдения, а и до практически проекции (с. 16-17, 107); от цялостното изложение следва, че предмет на икономическата теория е едва ли не и човекознанието, че пазарните сили са излишни, даже натрапени (с. 22-23),

които са недостатъчно дозирани твърдения; поставянето в съдържанието на предмета на икономическата теория на целите и метода изисква допълнителни аргументи (с. 22-23, 58); под съмнение може да се подложи отхвърлената от автора възможност за раждането на междинни (интердисциплинарни) науки чрез идеята за създаване на единна наука за човека, обществото и природата (с. 38). С резерви се отнасям към постановката, че в съвременното икономическо знание доминира количественият подход и са неубедителни твърденията за мястото и ролята на количеството и качеството в цената (с. 59); недостатъчно прецизен е анализът в частта си на сравнения между индивидуални сили, способности, социални сили, социална енергия, стрела на прогреса и др. (с. 133-134); категоричното отричане на предприемачеството в социалното производство подлежи на ревизия (с. 200) и др.

Общи оценки

На книжния пазар присъства пространствено изследване на икономическата действителност, в което се търси икономическата формула на живота. Използва се марксистическият методологичен подход, изчистен от идеологически елементи и приложен върху съвременното обществено развитие, в контекста на прилагането на икономическите подходи и принципи към цялостната социално-икономическа действителност. Изразени са съображения от общо философско, общонаучно и частно научно естество за икономическото знание.

Искрено препоръчвам на научната общественост тази книга, защото:

- С осмислянето на нейните идеи всеки, който пристъпва към изучаване на икономическата теория, може да си “свери часовника” с равнището и проблемите на сегашното и ретроспективното модерно мислене.

- Интелектуалният пласт в разработката се отнася до собствени интерпретации, критичен анализ, утвърждаване на нови моменти.

- Тя е опит за авторово изследване от позициите на икономиста, политолога, социолога, културолога, философа и общественика на всеки проблем всестранно и в неговата чувствителност от всички страни.

- Книгата е едновременно решетка на методологията на съвременното икономическо познание и система от нови знания за нея. Чрез изследването се внася авторова систематизация и ред в опознаването на действителността, което е основа за разбиране на наличното и търсенето на ново знание.

- Лабораторията на автора е изградена от академичен анализ и синтез, глобални обобщения и ретроспективен анализ.

- Сходимостта между фундаментални обобщения и качеството на тяхната аргументация намира израз във високата култура на проф. Филипov и особено битуващата в ръкописа майсторски използвана литературна фраза.

- Предложена е анатомия, физиология и патология на жизнената дейност - анализ на скритите и видимите части на "айсберга" на истината, етажите на унизяването на достойнството на нацията и човека в името на тържеството на капиталовата стойност. Извършеното до момента в тази насока ще "възкръсне", а раните на съвременността ще оздравеят бързо единствено ако обществото се преустрои върху социално справедлива база.

За практиката изследването "Социална икономия" е, *първо*, рекапитулация на продължителните проучвания на проф. Филипov за единството на социалната и икономическата система; *второ*, провокация за допълнителни анализи по целия спектър от сложни проблеми на жизнената дейност на човека и обществото в контекста на икономическата ѝ определеност и обратното - хуманизацията на икономическата сфера; *трето*, информация за обогатяване на учебното съдържание в училищата; *четвърто*, великолепен езиков стил на автора, съчетал богатството на българската книжовна школа с академизма на съвременното икономическо знание, радикално променящо се върху енциклопедична основа.

Проф. д-р ик. н. Пано Лулански